Dr. I. WEINBERG

BUCUREȘTII ȘI VREMURILE DE ODINIOARĂ

Clişeul de pe copertă reprezintă
Bisericuţa lui Bucur pe la 1860

Conferință ținută în Sala Ateneului Român în ziua de Duminică 6 Octombrie 1946, sub oblăduirea d-lui General V. Dombrowski, Primarul General al Capitalei.

Domnului St. [illegible]

Omagiu

Dr. I. Weinberg

Dr. I. WEINBERG

BUCUREȘTII

ȘI

VREMURILE DE ODINIOARĂ

1 9 4 7

In umbrele purpurii ale amurgului, bătrânul ce nu s'a deslipit niciodată de colțul lui de țarină sau de prăfuita mahala orășenească, bătrânul cată cu ochii aburiți de ceață înapoi, spre lungul drum al vieții.

Călătorul neodihnit ce a străbătut hățișurile tuturor continentelor, cuceritorul veșnic în mișcare, exploratorul ținuturilor înzăpezite, și acesta în ora incertă a înserării, înțelege zădărnicia zbuciumului și înfiorat privește tot înapoi, spre depărtatul loc al copilăriei, spre trecutul care este patrimoniul unic și inalienabil al fiecăruia din noi.

Dacă trecutul este înfățișat printr'o țesătură măiastră, străfulgerată de popasuri luminoase, de grele urcușuri și de împliniri armonioase, atunci ochiul bătrânului se închide cu un suspin de regret dar și cu o parfumată adiere de mulțumire.

Dacă trecutul apare tumultos ca o mare agitată, nedrept și greu ca o costișe de munte, atunci cortina grea a pleoapelor se lasă liniștitoare peste drama ce și-a încheiat ultimul tablou.

Dacă însă trecutul este gol ca o nucă seacă, atunci mâinile bătrânului se crispează cu desnădejde văzând prăbușirea în neant, fără un punct de reazăm care să îndulcească ultima și definitiva cădere.

Vai de omul, vai de poporul care nu-și găsește sprijin în trecutul lui, în istoria lui!

Şi sub incidenţa acestui adevăr, noi românii putem fi liniştiţi Un trecut de două ori milenar reprezintă pentru noi o horbotă ţesută cu mijloace primitive poate, dar proprii; o hlamidă bătută nu numai cu purpură şi aur strălucitor, dar caldă, ocrotitoare şi suavă ca o alintare, ca mângâierea învăluitoare şi adormitoare a mamei.

Scrutând trecutul nostru putem ridica mândri capul în sus, putem privi fără îngrijorare viitorul.

Răsfoind filele îngălbenitelor hrisoave, scuturând colbul ce acoperă vremurile apuse ale oraşului nostru, vom auzi zvon de voci străbune, vom prinde crâmpeie de armonii, pale de lumină şi petece de umbră, încrucişări scăpărătoare de spade, strigăte de victorie împletite cu scrâşniri de dureroase înfrângeri; răsfoind filele trecutului vom trăi, vom retrăi epopeia care e mai mândră şi mai strălucitoare de cât orişicare alta, pentru că e a noastră şi numai a noastră!

Iar când umbrele purpurii ale amurgului se vor apropia şi de fiecare din noi, ca un alean, ca o licoare izbăvitoare va picura în sufletul nostru credinţa, că fiecare, după puterile lui, a adăugat în scurtul lui drum, un ochiu, un fir în plus la fermecătoarea mantie a trecutului românesc.

Dr. I. W.

Bucureştii şi vremurile de odinioară

Era o zi frumoasa de April. Soarele blând de primavara poleia cu pulbere de aur Constantinopolul desfaşurat panoramic în faţa mea. Priveam feeria oraşului depe înalţimea lui Edie Koulé, adică castelul cu şapte turnuri. Vizitasem aceasta Bastilie otomană, ridicata de Mohamed al II-lea la 1458. Aşezată pe malul marii de Marmara, la capătul zidului de aparare ce alearga în jurul oraşului, fortăreaţa aceasta sinistră a servit drept închisoare de stat.

Singur, calauzit numai de un pazitor turc, batrân şi macinat de vremuri ca şi turnul pe care-l veghia, paşisem în subteranele fioroase unde expiasera odinioara viziri căzuţi în disgraţie, cadâne necredincioase, ambasadori şi regi luaţi în captivitate. Şi pentru a-mi mari parcă oroarea, batrânul pazitor ma trase de mână şi îmi arata un puţ înfiorător, în fundul căruia murmura marea de Marmara: este „puţul sângelui“, aci s'a taiat capul ghiaurului Brâncoveanu, îmi şopti bătrânul, care ghicise că sunt român [1]).

Depe înalţimea turnului, priveam tabloul incomparabil al Constantinopolului. In spate, gâtuitura Bosforului ce se pierde în luciul marii de Marmara, în faţă oraşul desfacut într'un uriaş evantai: iată vechiul Stambul, iata adâncitura de apa a Cornului de Aur, iată cartierul

---

[1]) In realitate, locul exact al execuţiei lui Brâncoveanu nu este cunoscut.

modern Pera, iată minaretele Sfintei Sofii, rivală în frumuseţe cu templul lui Solomon; iată vârful Seraiului, punctul cel mai sudic al Europei, iar dincolo de apă mijeşte Asia, cu oraşul Scutari. La stânga mea aleargă zidul de aparare ce se încurcă între pietrele funerare ale cimitirului Eyub, unde odihnesc frumoasele Azyadé, Validé şi atâtea altele.

Din gradinile vechiului Serai, o adiere soseşte, chiparoşii îşi pleacă vârfurile şi... mi s'a părut? pe aripile vântului un plânset depărtat pluteşte, e susurul trecutului înmormântat odată cu cadânele stravechiului harem.

Depe înălţimea turnului Edie Koulé am avut odată viziunea unuia din cele mai frumoase oraşe din lume.

* * *

Sus, pe Muntele Măslinilor, din grădina Ghetsimani am stat şi am privit stravechiul oraş al Ierusalimului. Privirea împletită cu gândul, a alergat dealungul zidului, a intrat prin poarta Damascului, a urcat acea Via Dolorosa, acea uliţa a Durerei pe care a strabatut-o Cel ce s'a jertfit pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire; privirea a poposit pe măreaţa moscheie a lui Omar şi apoi s'a plecat spre zidul Plângerilor, unde de milenii geme o durere nepotolita şi neînţeleasa.

Sus, pe muntele Măslinilor, din gradina Ghetsimani, am stat şi am privit odată oraşul care nu are pareche în lume, am privit copleşit de emoţie obârşia celor trei mari credinţe, am privit minunatul şi nepieritorul Ierusalim..

* * *

Cu ritm monoton de toba, picaturile de ploaie cădeau în apa lui Canal Grande, loveau fară mila, ca nişte ciocanaşe ale destinului, faţadele de marmoră cenuşie ale palatelor din Veneţia. Gondola despica strada de

apa a cetăţii şi ochii se opreau şi nu mai prididieau sa înregistreze minunile ce se înfaţişau: Palatul Giustiniani, palatul Pesari, Ca d'Oro, biserica Santa Maria de la Salute şi Palatul Ducal. Am paşit sub străvechea Punte a Suspinelor şi în ropotul monoton al ploii am înţeles ca tot ce este vanitate, ură şi nedreptate se topeşte şi piere în pulberea timpului, dar am înţeles deasemenea ca ceeace este frumos, imaculat şi armonios înfruntă măcinătura timpului, aşa cum Veneţia a înfruntat secolii şi a rămas unul din cele mai superbe oraşe din lume.

* * *

Era noapte. Depe terasa situată la etajul 102 al lui Empire State Building, cel mai înalt „zgârie nori", am privit odată panorama de feerie a oraşului New-York. Molohul cu 11 milioane de suflete, traieşte, se zbuciumă aci, la picioarele noastre. Iată stânca Manhatan pe care este cladit oraşul, iată fluviul Hudson dincolo de care se întinde cartierul New-Jersey, iată podul care îşi înfige ghiara de oţel în cartierul Broocklin, iată mulţimea care furnică şi aleargă fără încetare pe frumoasele bulevarde-avenue. Oraşul întreg este înecat într'un ocean de lumini, valuri fosforescente învălue case şi străzi, iar simfonia de culori, uriaşul incendiu cutropeşte până şi cerul, astfel încât reclamele luminoase spală şi alunga neputincioasa strălucire a lunei şi a bietelor stele.

Depe terasa celui de al 102-lea etaj al lui Empire State Building, am avut odată viziunea celui mai grandios oraş din lume, am avut imaginea fantasmagorica a oraşului New-York. .

* * *

Mica platformă a turnului Eiffel, se clătina în briza amurgului, iar ochiul cerceta dela 300 m. înălţime culorile de pastel ale oraşului socotit pe drept cuvânt

„creerul omenirei“, cerceta conturul „oraşului-lumina“, mângâia priveliştea unica în lume a Parisului. Iata mersul şerpuitor al Senei care taie Parisul în doua, iată cei doi plămâni prin cari respiră oraşul: pădurea Boulogne şi pădurea Vincennes, iată malul drept al Senei cu localurile de distracţii din Montmartre, iata malul stâng, centrul cultural şi artistic al marelui oraş. „La rive gauche c'est la rive où l'on pense, la rive droite c'est la rive où l'on dépense“, astfel glăsueşte plină de tâlc o veche zicala pariziana.

Iată palatul de justiţie, iata „Conciergeria“, locul unde s'a dospit plamada marei revoluţii, iata turnurile severe ale Catedralei Notre-Dame, iata massa impozantă a Palatului Invalizilor de unde freamătă încă inima marelui Corsican, iată frontispiciul Panthéonului pe care stralucesc cuvintele: „Aux grands hommes, la Patrie réconnaissante“.

In umbrele purpurii ale amurgului, depe terasa turnului Eiffel, am trait nu am vazut, oraşul care închide într'însul istoria întregului univers; am vazut priveliştea celui ce este unic în lume, am văzut Parisul!...

* * *

In chipul acesta, mânat de un neodihnit dor de ducă, am colindat departate meleaguri streine şi am vazut cele mai mari, cele mai bogate, cele mai istorice şi renumite oraşe din lume.

Şi totuşi, trebuie să vă marturisesc o taina, stânjenit trebuie să-mi desvălui o meteahna, o infirmitate poate. Cel mai frumos oraş din lume, trebuie să declar sincer, nu l'am vazut nici pe malul Bosforului, nici în faţa milenarului Ierusalim, nici pe Canal Grande la Veneţia şi nici din înalţimea turnului Eiffel la Paris!

Imaginea zguduitoare a celui mai frumos, a celui mai vrajit, a celui mai înduioşator oraş din lume mi-a venit

sub forma unei mistice iluminari, sub forma unei turburătoare revelaţii.

Era un sfârşit de August al anului 1939 şi ma gaseam, cum am spus, în America, la New-York, pe terasa 102 a zgârie-norului Empire State Building. Oraşul gigantic clocotea în faţa mea, mulţimea neastâmparata şi anonima forfotea în juru-mi; îmi opream ochii când pe faţa smolită a unui negru, când pe faţa copilaroasă a unui american, când pe faţa de lamâie a unui chinez. Chipuri bune, dar şterse, streine de mine si de zbuciumul meu. Adulmecam, dar de nicăierea nu venea resonanţa dulce a graiului meu, în schimb însa pe undele vazduhului ştiri rele veneau mereu: războiul în Europa este gata sa izbucneasca, cutare stat a mobilizat. Eram singur peste mari si oceane şi o nelinişte cumplită îşi înfigea din ce în ce mai adânc ghiarele în sufletul meu.

Deodata, prin perdeaua de foc a oraşului New-York, dincolo de abisul făra de fund al Atlanticului, peste întinsul Europei, din înceţoşatul şi departatul şes al Dunării, o imagină suava prinse a se înfiripa, ca din vis îmi apăru silueta ştearsă, estompată a unui oraş, a celui mai fermecator, a celui mai frumos, a celui mai mare şi mai vrăjit oraş din lume, îmi apăru chipul oraşului care nu are egal în univers, îmi apăru faţa cetăţii care topeşte într'însa tot ce are sufletul meu mai bun, mai curat, mai neîntinat, îmi aparu fantoma vieţii, a copilariei mele; într'o învolburare de extaz, într'o apoteoză de lumină şi sublim, îmi aparu icoana scumpa a celui mai frumos oraş din lume, icoana împurpurată a oraşului meu, a oraşului nostru, a dragului şi nepieritorului nostru Bucureşti!

Dar va rog sa priviţi. Iata: un oraş înecat în câmpie, cu contururi nedefinite, tăiat la mijloc de panglica sinuoasă a Dâmboviţei, o gârlă ce-şi mână cuminte undele mâloase şi-şi toarce batrâneşte trecutul împletindu-l cu trecutul modest dar demn al cetăţii.

Un oraş care nu este străjuit de munţi înalţi, un oraş în care iarna chiuie haiduceşte viforul, unde vara arşiţa frige uneori iar toamna picură întotdeauna note melancolice de violoncel; un oraş care se acordează astfel cu sufletul locuitorilor: viforos uneori, arzator câteodata, blând şi înclinat spre visare mai întotdeauna.

Un oraş care nu are aşezări financiare ilustre ca Wall-Street-ul New-Yorkez de pilda, un oraş care nu cloceşte galbenii, dar un oraş în care oltenaşul cu cobiliţa ca şi vânzătorul depe Lipscani dovedesc ca se pricep şi nu sunt streini de arta şi vicleşugurile zeului neguţator Mercur!

Un oraş care nu are parcuri şi paduri celebre, dar care are gradini duioase în cari teii batrâni îşi scutura florile şi parfumul în nopţi vrajite de Mai!

Un oraş care nu are instituţii culturale renumite ca Sorbona şi Panthéonul, dar care adăposteşte cu sfiiciune o modesta şcoală primara, un liceu şi o universitate în care bătrâni dascàli români ne-au desferecat nouă tuturora zăvoarele minţii şi ne-au deschis larg porţile către lumină, ştiinţă şi fericire!

Un oraş unde nu se vorbeşte în toate limbile pamântului, dar unde din zori şi până în noapte şipoteşte în toate colţurile graiul dulce şi limpede al strabunilor noştri.

Un oraş care nu are bulevarde celebre ca Rue de la Paix, Broadway şi Ramblas, dar în mahalaua caruia gaseşti o strada care nu există în nici o capitala din lume: găseşti o stradă strâmba, bolovanos pavata, cu case mici saracacioase, cu un miros unic de praf stropit vara, o strada unde rasună în luna lui Cuptor glasul ţigancuşei ce te îmbie la un „fierbinte porumbelu", o strada cu iz de vremuri apuse, o strada tăcuta şi trista, dar rascolitoare şi tumultoasa ca un ghiers, ca o romanţa şi ca un marş strigator de victorie; este strada unica în univers, este strada cea mai frumoasa, cea mai dreapta, cea mai minunata din lume: este uliţa copilariei mele,

este ulița copilariei noastre, este ulița deapururi inegalabíla a noastra a tuturora!

Un oraş care nu are cimítire de mare artă ca cimitirul monumental din Milano sau celebrul Père Lachaise parisian, dar un oraş care este strajuit colo sus, în inima dealului, de un țintirim modest care însă adaposteşte şi odihneşte pentru vecie pe cei dragi noua, pe cei ce reprezintă totul pentru noi; un țintirim ce nu graieşte dar care ne linişteşte la gândul că într'o zi departata sau apropiata, ne va primi şi pe noi toți în sânul lui, în pulberea lui, în miezul lui, astfel ca şi de acolo din deal, sa fim mereu aproape şi necontenit să simțim batând inima oraşului din vale, inima oraşului pe care l'am îndrăgit mai mult decât pe oricare altul şi care vedeți bine, este cel mai mare, cel mai stralucitor şi cel mai fermecator oraş din lume!

*
* *

Despre trecutul acestui „cel mai frumos oraş din lume", va voi vorbi eu astăzi. Cu degetele tremurânde de emoție voi întoarce filele îngălbenitelor hrisoave, ma voi căsni şi voi ridica lespedea grea ce astupa hruba unde sălăşluesc fantomele trecutului, voi aprinde apoi pâlpâitoarea faclie a curiozitații şi la lumina ei îndoielnica va voi lasa sa priviți — o clipa numai — tainițele unde odihnesc acei cari odinioara, la fel ca şi noi astazi, au trait pe meleagurile acestui oraş, s'au zbuciumat, au iubit, au duşmanit şi târziu numai au înțeles, aşa cum vom înțelege şi noi odata, vremelnicia şi zădarnicia scurtului nostru popas pe acest pamânt. Apoi, odata curiozitatea satisfacuta, voi stinge şovaelnica faclie şi voi aşeza cu grija la loc greaua lespede.

Cu inima mulțumita de cele văzute, voi închina în acest moment, un gând de recunoştiința tuturor acelora cari înaintea mea, cu mai mult talent şi cu mai multa vrednicie decât mine, au iscodit colbul trecutului şi au

scris opere despre vremurile apuse ale Bucureştiului. Cum din truda şi din înfaptuirea lor m'am adapat eu în alcătuirea acestei conferinţe, le adresez, lor sau umbrelor lor, o calda mulţamire.

Din tabloul celor cari au ctitorit istoria oraşului nostru, voi desprinde la întâmplare câteva nume: Paul din Aleppo, Baksici (Petru Bogdan), Dimitrie Cantemir, Del Chiaro, Ulysse de Marsillac, Anton Pan, Al. Odobescu, Colonel Papazol, Const. Jicquidi, Const. Exarcu, Ion Ghica, Vasile Alexandri, Bogdan Petriceicu Hajdeu, Carmen-Sylva, Ionescu-Gion, Mihail Kogalniceanu, N. Iorga, Al. Xenopol, Dr. C. D. Severeanu. Iar dintre contemporani: D. Casselli, Em. Vârtosu, C. Gane, Dr. Pompei Gh. Samarian, Radu D. Rosetti, Grigore Ionescu, Gh. Crutzescu, G. Ionescu-Nica şi George Costescu.

Şi acum, pentru ca am aprins faclia, sa nu mai pierdem timp; va rog sa priviţi fără ordine precisa, fara un plan dinainte stabilit, va rog sa priviţi departe înapoi, apoi înainte, la dreapta şi la stânga, priviţi în trecutul neguros al Bucureştiului.

II.

Răsfoind filele trecutului...

Toamna a ruginit frunzele copacilor, iar pudra de ghiaţa a primei nopţi cu bruma a acoperit câmpia. Un sunet prelung de bucium se aude. Din spre coama Carpaţilor, o turma de mioriţe coboara agale spre şesul Dunarii, gonita de şfişcuirea ascuţita a vântului de iarna. Sunt mioriţe albe şi dolofane cari păşesc în ritmul monoton al talangilor. Dulai mari, pieptoşi, pazesc cu batrâneasca cuminţenie turma, iar în frunte o namila de cioban, cu un cojoc alb miţos şi o caciula mare ţurcănească, deschide drumul.

E un pastel de Grigorescu? Nu, este o imagine veche de 2000 de ani, este o scenă ruptă din albumul preistoriei oraşului nostru. Omul din fruntea turmei este un cioban dac, ce-şi mâna oiţele, atunci la fel ca şi astăzi, la iernat, spre câmpia *Munteniei*, spre locul cuprins între confluenţa râurilor Dâmboviţa, Colentina şi Ialomiţa, loc minunat de popas, având bălţi cu peşte, stufariş pentru colibe şi păduri ocrotitoare.

Aci, pe locul unde este aşezat azi Bucureştiul, la confluenţa râurilor amintite mai sus, se gasea acum 2000 de ani cel mai important iernatic, cel mai însemnat loc de întâlnire al ciobanilor munteni. Dar în limba dacă, popas de iernat înseamna *Bucura,* adica locul de întâlnire al ciobanilor. Erau pe acea vreme şi alte „bucure", alte locuri de iernat ale ciobanilor, dar cea mai importanta era bucura Dâmboviţei. Şi aşa, coliba lânga coliba s'a adunat şi în cursul secolilor, ciobaneasca „bucură daca" s'a transformat în aşezarea statornica, în oraşul nostru Bucureşti. Şi cum ciobanul s'a identificat cu locul, *Bucur* s'a numit generic şi ciobanul, adica acela care poposea în bucura Dâmboviţei.

In limba daca, a te opri, a te aşeza, se traduce prin forma verbală „sta", deci „bucurestan", „bucureştean" este cel ce stă în bucura, cel ce locuieşte în oraşul Bucureşti! Iată, graţie migalei de a descifra origina şi limba Dacilor şi Românilor, trudă făcută de cercetătorul G. Ionescu-Nica, iată o noua încercare, şi repetăm o încercare numai, de a lamuri şi completa origina preistorică a oraşului nostru.

Până la aceste cercetari, actul de naştere al oraşului nostru era constituit exclusiv de legenda ciobanului Bucur şi a bisericuţei Bucur. Cine a fost însă acest misterios cioban, de unde a venit şi cum a poposit el pe meleagurile noastre, totul era învaluit în negură şi mister...

Dar sunetul buciumului s'a stins. Purtând mereu făclia

în mâna, să facem un pas mare înainte şi sa lasam ca umbrele sa acopere din nou fenomenul, întotdeauna turburator şi tainic, al zămislirei.

* * *

In hruba trecutului, am ajuns la o rascruce de drumuri. Flacara torţei prinde a pâlpâi nervos. Suntem la începutul verei, anul 1241.

O nelinişte cuprinde firea, ceva rău, nelamurit dar cumplit se pregateşte. In caldura pâcloasa a miezului zilei, aerul tremura parca, copacii foşnesc a groaza, zgomote surde vin din maruntaiele pământului; în ograzile pustii orăteniile zboara jos cu gâturile întinse, iar dulaii urla înfiorator a jale şi a moarte adulmecând cu botul văzduhul. Pe drumurile de ţara, radvane şi căruţe încarcate cu boccele, cu batrâni şi copii gonesc fara încetare spre Carpaţii a caror coama se desenează turbure în zare. Zarva de voci, ţipete, plânsete sfâşietoare, scrâşniri neputincioase, prapadul vine, vine, se apropie, iata-l ca soseşte. Vocile, ţipetele, plânsetele se topesc toate într'o unica lamentaţie, într'o înfioratoare crispare a feţei: *vin tătarii, vin tătarii!*

Fluviul de foc, de sânge, de fier şi durere, puhoiul barbarilor de sub comanda hanului tataresc Budschek a patruns în Moldova, coboară prin Putna, Râmnicul Sarat, Buzau, se lasă în Prahova şi iata-l în Ilfov, în jurul Bucureştiului. Dar aci, Doamne, ce minune se savârşeşte! Limbile de foc, ghiarele de oţel ale balaurului, piepturile armasarilor asiatici se sparg neputincioase de zidurile cetaţii Dâmboviţa, sunt zagazuite o clipa de vârtoşenia trecuta în legendă a cavalerului român *Basarab-Ban.*

Puhoiul de lavă clocotitoare se sbuciuma o clipă în loc, împroaşca cu mirosul puturos al pucioasei, iar apoi, împins din spate de şuvoiul necontenit al hoardelor, se desface în braţ de cleşte, înconjoara brava cetate a

Bucureştilor, care ramâne în urma ca o floare de lotus în mijlocul unei negre mlaştini, ca un simbol al virtuţei şi ca o prima chezaşie a statorniciei neamului românesc pe aceste locuri.

Navala tătarască cutropeşte pârjolind Transilvania, Ungaria, Bosnia, Serbia şi Dalmaţia, spargându-se şi topindu-şi apoi clabucul distrugerei în undele de safir ale Adriaticei.

1241, înseamnă prima pagina a istoriei oraşului Bucureşti, căci ce am povestit mai înainte face parte din preistoria Bucureştiului, 1241 înseamnă prima floare prinsa cu boldul în modestul dar parfumatul album al scumpei noastre cetăţi. Iar fapta primului nostru domn Basarab-Ban, este trecută cu litere de aur până şi de cronicarul persan Fazel-ull-Raşid.

Dar amintirea acestui potop a rămas şi în alt chip materializata în trecutul Bucureştiului. Până în ziua de azi se pot vedea urmele invaziei tătăreşti; aşa de pilda la Jilava este o movilă mare tatărasca, în comuna Hagieşti se pot vedea cuptoare vechi de cărămidă în cari tatarii îşi coceau pâinea, iar în padurea Vlăsiei în jurul Capitalei s'au găsit şanţuri de aparare şi movile-gorgane în cari s'au descoperit străchini tătăreşti.

Drumul urmat de pustiitorul puhoi poate fi urmărit pas cu pas: aşa de pildă în judeţul Ilfov care îşi datoreşte numele faptului că pe acea vreme era acoperit cu paduri de anin — Elhov —, apoi drumul poate fi urmarit mai departe în desişul aşa numitelor „păduri nebune“ adica Deli-Orman, de unde se trage şi numele judeţului Teleorman. (Deli-Orman = pădure nebuna = Teleorman).

Dar cum toate trec, încetul cu încetul praful uitarii s'a aşternut şi peste această grea încercare a începutului istoriei noastre: crâncena năvalire a tătarilor.

* * *

Luna Mai 1460. In tainiţa trecutului flăcăruia torţei tremura de data aceasta de mulţumire, de veselie, un fapt

mare se petrece în soarta oraşului ciobanesc Bucur. In luna Mai 1462, când natura îşi îmbraca haina fermecatoare a primaverei, oraşul Bucureşti îşi arunca pe umeri falnica mantie de capitala a ţarei Româneşti. In adevăr, la această dată, *Radu-Vodă cel Frumos* a „descalecat Bucurescii ca scaun de domnia“, şi dela aceasta data pâna în timpul lui Brâncoveanu şi mai departe până în vremurile noastre, capitala a crescut şi a înflorit ca o vrednica şi mândra aşezare domneasca.

A trăit, a crescut şi a înflorit Bucureştiul, dar aceasta tulpina plapânda a fost îndoita, pângarita si ruptă în scurgerea secolilor, aşa cum nu a suferit nici o alta capitala din lume. Intre 1500 şi 1800, nu a fost deceniu în care biata floare bucureşteana sa nu fi îndurat urgi^ unei invazii, prăpădul unei jefuiri din temelii sau pârjolul unui foc nimicitor. Dar ca pasarea Phenix, Bucureştiul din cenuşa lui renaştea şi fiecare noua rana reprezenta un altoi în plus în viguroasa viaţa a oraşului nostru.

Şi în felul acesta, an cu an s'a scurs, casa lânga casa s'a ridicat, şi când cu faţa întristata, când cu zâmbetul pe buze, Bucureştiul a ajuns pâna în pragu' veacului al XVIII-lea. Sa întindem braţul şi cu faclia să luminam bine hruba trecutului, să vedem cum arata şi ce se petrecea în Bucureştiul nostru în acest început de veac.

III.

Bucureştii şi epoca brâncovenească

Pe drumul ce vine dinspre Târgovişte, într'un nor de praf, printre gropi şi şanţuri, salta şi se apropie de Bucureşti o radvana mare, braşoveneasca, pe jâlţul careia stă *Del Chiaro*, un italian pripaşit la curtea lui Voda Constantin Brâncoveanu şi istoriograful cel mai de preţ al domniei acestuia.

Butca a intrat pe poarta cetaţii, a speriat câinii depe ulicioare, a intrat în podul Mogoşoaiei, apoi la capătul acestuia a cârmit la dreapta spre Izvor şi a poposit la poalele dealului Mihai-Voda, în marele şi renumitul han Mihai-Voda.

Ca pe un om priceput în ale drumeţiei şi orientărei într'un oraş necunoscut, sa-l însoţim pe Del Chiaro sus, pe creasta dealului Mihai-Voda — acolo unde astăzi sunt Arhivele Statului — şi de sus sa aruncăm o privire asupra Bucureştiului, aşa cum arata el în 1714, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

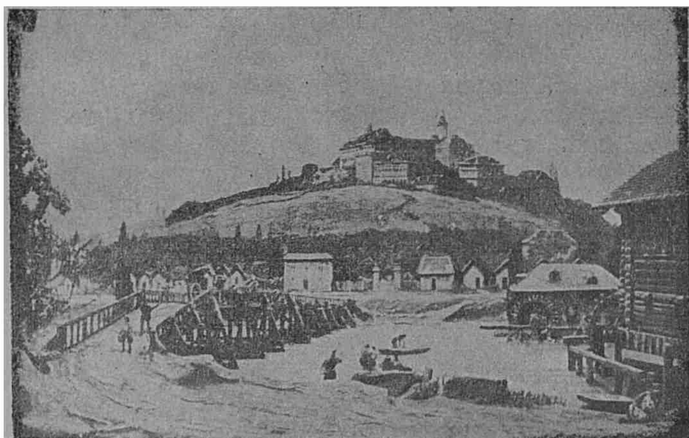
Ce frumoasa şi lămuritoare este întotdeauna priveliştea unui oraş văzut depe o înălţime! In zămislirea oricarui oraş, apa şi colinele sunt carămida şi mistria ziditorului. Aşa de pildă Parisul a nascut în insuliţele din mijlocul Senei, unde poposeau luntraşii; Londra a fost ridicata între bălţi şi dealuri, iar Roma pe Tibru şi pe noua coline. Bucureştiul nu a scăpat acestei reguli generale. Iata, priviţi obârşia oraşului, priviţi panglica şerpuitoare a Dâmboviţei.

Cine nu a încercat un simţământ dureros şi de nedumerire privind câteodată silueta încovoiată, faţa zbârcită şi plina de negi a unei batrâne, care ni se spune totuşi că a fost odinioară o frumuseţe rapitoare, o femeie cu trup unduios şi svelt de salcie!

De aci, de sus, depe colina lui Mihai-Vodă, eu vă rog sa vedeţi în bătrâna noastra Dâmboviţă, strânsă şi încovoiată azi între malurile înalte şi artificiale, va rog să vedeţi în ea imaginea cealaltă, de odinioară, înfaţişarea adevărată a râului mult cântat:

Dâmboviţa, unda dulce
Undă cu cerescul dar,
Cine te-a gustat vreodată
Va să plece, în zadar.
Dâmboviţă, apă dulce,
Cin-te bea, nu se mai duce!

Cu ochii înduioşaţi ai trecutului, priviţi Dâmboviţa de altă dată: iat-o cum unduieşte în câmpie între malurile ei joase, între bogate paduri de stejar, căci de aci îşi trage şi numele, Dâmboviţa înseamna în limba

Colina Mihai-Vodă
cu Mânăstirea Mihai-Vodă la 1794
(astăzi Arhivele Statului)

veche: „foaie de stejar“ — adica râul care curge între paduri de stejar —, iat-o intrând în oraş şi facând cu felină cochetărie o curbă graţioasa la picioarele noastre, sub colina Mihai-Vodă, iat-o cum îşi întinde molatec un braţ catifelat de femeie sub scocul morii Mihai-Vodă, iat-o curgând agale prin mijlocul oraşului şi intrând apoi semeaţa în fastuoasele gradini ale Curţii Domneşti (piaţa Naţiunei de azi). „Anzi sopra il fiume sta una parte del palazzo“, chiar pe râu se află o parte a palatului Domnesc, povesteşte Episcopul catolic Petru

Bogdan-Baksici, la 1640, minunăţiile văzute de dânsul la Curtea Domnească.

Iat-o după ce a udat aleele de roze ale aşezarei brâncoveneşti, trecând mai departe şi făcând o nouă meşteşugita reverenţă, o altă curbă sub colina lui Radu-Voda; apoi parăseşte satisfăcuta oraşul ca o curtezana sigura de farmecele şi succesele ei.

Daca voiţi, ascultaţi o clipa şipotul apei rostogolita de roata morilor din Mihai-Voda şi Radu-Vodă; poposiţi o noapte în hanurile ştrengareşti ascunse discret în stufărişul malurilor şi ascultaţi la un pahar de vin de Dealul-Mare, trilurile privighetoarei din lunca Dâmboviţei, acompaniata cu glas de bariton de oracaitul brotaceilor.

Şi daca inima va da ghies, ieşiţi cu Dâmboviţa afara din oraş, pela Radu-Voda, zăboviţi pe colina pe care sta ridicata mânastirea Radu-Voda, iar în spatele ei, aninata ca o preţioasa bijuterie, priviţi şi nu vă mai saturaţi, mica bisericuţa a lui Bucur. Priveliştea aceasta, reprezinta astazi, la fel ca şi odinioară, unul din cele mai fermecatoare colţuri ale Bucureştiului.

Dar Dâmboviţa îşi întindea pe vremuri stapânirea, printr'o reţea de lacuri şi afluenţi, asupra întregului oraş. Iata de pildă Bucurescioara, o gârliţă ce naştea în lacul din dreptul actualei gradini Icoana, trecea prin strada Scaune, prin dosul Spitalului Colţei şi se vărsa apoi în Dâmboviţa. Pe malurile Bucurescioarei locuiau neguţatorii sapunari, macelari şi boiangii.

Iata pe malul drept al Dâmboviţei gârliţa Dâmboviciοara, ce unea Dâmboviţa cu lacul de sub dealul Filaretului, şi câte alte balţi şi lacuri: Baneasa, Fierastrau, Colentina şi Dudeşti.

Setea Bucureştenilor era potolita tot cu apa Dâmboviţei, limpezită cu puţina piatră acră. Del Chiaro spune: le acque della Dambovitza sono leggiere e salubri. (Apele Dâmboviţei sunt uşoare şi sànatoase!)

Meşteşugul „curgerei şi scurgerei apelor" era încre-

dinţat *cişmigiilor*, adica paznicilor cişmelelor. Aceşti cişmigii au pus bază, mai târziu, lucrărilor de captare a apelor de izvor şi aducerea lor pe tuburi dela mari departari. Capetenia, şeful cişmigiilor îşi avea locuinţa pe locul unde azi se gaseşte gradina Cişmigiu.

Cât priveşte scurgerea apelor şi murdariilor casnice atunci ca şi astazi, tot biata Dâmboviţa le primea. Dar cum canalizare pe acea vreme nu era, apele şi murdariile casnice se scurgeau spre Dâmboviţa sub niste podeţe ce se gaseau întinse pe străzile principale, de acolo denumirea data cailor principale de „poduri“, podul Mogoşoaiei, etc. Strazile acestea principale erau captuşite cu grinzi de stejar, adevarate podine.

Corpul *podarilor*, adica cei însarcinaţi cu paza podurilor, îmbracaţi în halate galbene şi cu topoare în mâini, ocupa împreuna cu cişmigii un loc de frunte în alaiurile domneşti.

Şi acum, dupa ce aţi urmat firul Dâmboviţei, priviţi întinderea oraşului care numara la 1714, 8000 de case şi 50.000 de locuitori. Iata cele patru cai principale de acces: podul Mogoşoaiei (actuala calea Victoriei); podul Târgului de Afara (actuala calea Mosilor), care începea în piaţa Sf. Gheorghe; podul Calicilor (actuala calea Rahovei), astfel numit pentru că aci — în dreptul Tribunalului de azi — statea massa ţiganilor cerşetori, cari cu mâna întinsă caliceau în inima oraşului pe un ton plângareţ:

Lume bună şi blajină
Fie-vă milă şi pomană
D'un sărac, d'un cerşetor!

şi în sfârşit podul Beilâcului, actuala calea Şerban-Vodă, era drumul pe unde intrau Beii cari veneau dela Rusciuc. Toate aceste patru strazi principale convergeau spre inima oraşului, spre *Curtea Domnească*. In spaţiile

dintre aceste poduri-bulevarde, se întindeau diverse cartiere, mahalali.

* * *

Parisul s'a născut în jurul Senei, pe cele două mici insule, iar primul rege al Franței aci şi-a cladit palatul regal, Louvre-ul. Bucureştiul a făcut aidoma: s'a nascut în jurul Dâmboviței, iar la 1462, după cum am spus, Radu-Vodă cel Frumos descălecând Bucureştii drept capitala, scaun de domnie, a pus fundația Curței Domneşti, a carei splendoare şi măreție o privim noi acum, în 1714, depe colina Mihai-Vodă.

Spațiul ocupat de Curtea Veche, Curtea Domneasca a lui Vodă Constantin Brâncoveanu, reprezenta un dreptunghiu: latura de sus era egală cu actuala stradă Lipscani, cam dela Poştă până la Sf. Gheorghe; latura de jos mergea dela actuala piață a Senatului până la podul Şerban-Voda, iar cele două laturi mai mici ale dreptunghiului coborau una dela Poştă în Piața Senatului şi cealaltă dela Sf. Gheorghe la podul Şerban-Voda. Dupa cum vedeți un spațiu imens, prin care curgea Dâmbovița, spațiu ocupat cu parcuri minunate, heleştae, biserici şi palate.

Dar vă rog să priviți cu atenție: sus, dealungul Lipscanilor de azi, zidurile curții. De ce o fi lumea aceasta adunată? Iată, domnițe, jupânițe, boeroaice şi femei din popor stau deavalma, se uită, prețuiesc şi mai ales ciripesc; au venit Lipscanii, adica neguțătorii cari aduc din Lipsca blănuri, mătăsuri, cosmeticuri şi felurite găteli. Sosirea lipscanilor era aşteptată cu înfrigurare de bucureştence, iar strada a rămas până azi cu numele de Lipscani.

Iată pe povârnişul străzilor actuale Şelari şi Oituz, minunate grădini cu trandafiri de mare preț rânduiți în spalier, alei ce coboară până la Dâmbovița; aci un arc grațios de pod şi apoi alte grădini (actuala piața

Naţiunii) în mijlocul cărora se ridica falnic palatul lui Brâncoveanu cu 3 etaje, cu scară monumentală şi baie de marmoră. Iată fundul grădinei, la poalele actualei noastre Mitropolii, iată o cruce de piatră ce mai dăinuieşte şi azi, ca monument istoric; aci o portiţa permitea Domnului să treacă direct din palatul şi gradinile lui, în Sfânta Mitropolie.

Iată, în actuala piaţă de flori, o micuţa şi stravechе biserică, biserica Curtea Veche, pe nedrept numita azi Sf. Anton.

Plimbaţi-vă apoi privirea peste actualul spital Brâncovenesc, peste palatul de Justiţie şi opriţi-va în piaţa Senatului de azi. Aci se găsea palatul „coconilor", palatul domniţei Balaşa, fiica cea mai mică a lui Brâncoveanu. Ei bine, într'o bună zi, pentru a uni aceasta reşedinţa domnească cu palatul dela Mogoşoaia, Constantin Brâncoveanu trase cu rigla o linie mai mult sau mai puţin dreaptă între actuala piaţă a Senatului şi Mogoşoaia, expropie — fară să plăteasca nimic — terenurile şi... podul Mogoşoaia, calea Victoriei de azi, lua astfel fiinţa!

Dar clădirea ceia de piatră din colţul Curţii Domneşti ce este şi dece stă lumea şi priveşte? Este vistieria (tezaurul ţarii) şi azi e zi de mare desfătare pentru bucureşteni, căci au voie să vie — odată pe an — şi sa priveasca cum se încarca în fața domnului şi a agai, „haraciul Munteniei", adica tributul cuvenit Sultanului şi plătit în sute şi mii de pungi cu aur...

Umbrele înserării coboara. Cum ne-am orientat — nădăjduiesc — asupra topografiei oraşului, sa coborâm depe colina Mihai-Vodă şi să-l însoţim pe Del Chiaro până la poarta palatului domnesc, unde este invitat la o serata.

Noi însă, ca nişte bravi şi simpli oameni din popor, vom ramâne în afara zidurilor, vom privi numai prin crăpătura ulucilor.

Iată corpul copiilor de casă muiaţi în firete de aur,

iata armata de bucatari cu şeful lor, franţozul Gerau, iată corpul sofragiilor greci, iata ciohodarii, comişeii şi vizitii.

Noaptea s'a lasat deabinelea, întunericul este de pacură, căci străzile oraşului nu sunt luminate. Deodata, un tremur de groază ne cuprinde, un alai fioros se apropie; dar liniştiţi-va, este numai un boier invitat care vine spre curtea domnească. In bezna opacă, în frunte alearga pe jos masalagii ţigani, cari ţin deasupra capului „masalaua", adică o prăjina având în vârf o cârpă muiată în pacură şi aprinsă în chip de faclie. Intr'o vâlvătaie de foc şi fum, în racnete îngrozitoare de: „păzea, pazea", butca boereasca luneca pe podul Mogoşoaiei, salta pe bârne şi intra apoi în ograda Curţii.

In timp ce petrecerea se încinge, semn al belşugului domniei lui Brâncoveanu, sa o luăm încet spre casă, orbocaind în întunerecul greu şi fredonând pentru a ne face curaj, cântecul la modă atunci:

Vai de mine
Nu-i la mine!
Ci-i la Vodă 'n Bucureşti
Sus în casele domneşti,
Unde ouă raţele
Unde fata vacile!

Adica belşugul, vrea să spuna eterna ironie populara.
Am încremenit. Dintr'o gheretă putreda de lemn, o voce cavernoasa striga: „Ascultaţi — cine-i?" Ne-a tăiat rasuflarea, dar răspundem imediat: „om buun!"
Este straja! Singura paza a capitalei, în anul Domnului 1714.

*
* *

Primavara biruise cu tinereţea ei, urgia iernei anului 1714. Mugurii copacilor plezneau plini de viaţa şi sa-

nátate. In aerul înmiresmat, ninsul funigeilor molcomea firea, iar dangatul dulce al clopotului Mitropoliei vestea bucureştenilor că prima zi de denie din saptămâna patimilor, anul 1714, a început.

Dinspre costişa mitropoliei, cobora îngândurat Voda Constantin Brâncoveanu, Doamna Maria şi coconii: cei patru fii. Când să intre pe poarta palatului, portiţa de care am povestit, un cocoş negru speriat zbura jos şi se aşeză pe umărul domnitorului. Doamna Maria, prudentá şi atot ştiutoare, vàzu în faptul acesta semnul unei nenorociri şi ruga Măritul Domn să plece la Târgovişte, cetate oricum mai ferita, mai aproape de graniţă. Dar Voda Brâncoveanu, îndeobşte ascultator la sfaturile Doamnei, nesocoti povaţa . . .

Trei zile în urma, Miercuri dimineaţa, Miercurea din saptămâna patimilor, Brâncoveanu era la curte, în sala mare a spătariei, la sfat cu boierii, când fu anunţat ca pe podul Beilâcului — calea lui Voda Şerban — „imbrohorul" (trimisul padişahului) înainteaza cu alai mare spre Curtea Domnească.

In tacerea de ghiaţă a asistenţei, sub ochii mariţi de nelinişte ai lui Brâncoveanu, încet, tacticos, imbrohorul rosti:

— „Din voinţa şi puterea făra de margini a lui Allah şi a Padişahului, eşti mazâl!" Şi în aceiaşi clipă, ca o bufniţa neagra, o năframă cenuşie se abatu pe umărul nefericitului domn, apoi cu un gest brutal imbrohorul îl împinse de pe jâlţul domnesc . . .

Cuprins de groaza, pradă unei cumplite framântări, Brâncoveanu strigă: „Boierilor, nu mă lăsaţi!"

Tăcerea celor de faţă, privirile piezişe, îl făcura să înţeleaga; plecă capul şi în acea clipă Brâncoveanu pricepu zădărnicia zadarniciilor, înţelese târziu, dar înţelese totuşi că totul e zădărnicie . . .

O ora în urmă, dupa înscaunarea în domnie a spătarului Ştefan Cantacuzino, vărul lui Brâncoveanu, în

iatacul nefericitului Brâncoveanu, acesta se despărţi de noul domn cu urmatoarele înţelepţeşti cuvinte: „Vere Ştefane, dacă nenorocirile mele dela Dumnezeu vin pentru răscumpărarea păcatelor mele, facă-se voia Domnului; daca însă jertfa mea este fructul rautaţii, al pizmuirei şi al tradarei, păzească-se şi cel ce a tradat, de mâna răzbunătoare a Dreptăţii Cereşti".

Del Chiaro spune, că Vodă Ştefan şi-a plecat cutremurat capul. Iar noi trebuie să recunoaştem, ca în firul acestei zguduitoare drame s'a împletit, din pacate prea des, intrigile şi pârile cu atât mai dureroase, cu cât erau toarse aci, în caerul nostru romănesc.

Pe uliţa Beilâcului, pe drumul prafuit al Giurgiului, o careta domnească gonea în noaptea de Joia Mare, noapte amintitoare a unei cumplite trădări, noapte amintitoare a unei milenare suferinţe!

Pe drumurile Balcanilor, prin trecătorile munţilor, o careta cu doisprezece prizonieri gonea necontenit spre destinul dinainte hărăzit nouă tuturora. Brâncoveanu, Doamna Maria, cei patru fii, cei patru gineri şi doua nurori, grăbeau spre locul ispăşirei . . .

Poarta grea a turnului Edie Koulé din Constantinopol se închise în urma prizonierilor şi în lungile nopţi ale întemniţarei, murmurul mărei de Marmara s'a înfrăţit mereu cu gemetele şi suspinele nefericiţilor.

In ziua de 15 August 1714, la 9 ore dimineaţa, soarele îşi ascunse o clipă faţa, chiparoşii foşniră înfioraţi, iar marea îşi scutură cu groază crestele valurilor pentru a spăla parca mai repede culoarea infamantă a sângelui nevinovat; în ziua de 15 August 1714, Constantin Vodă Brâncoveanu dovedi tuturora că totul poate pierde cel ce e cu adevărat om: averi, onoruri, viaţa şi copii, dar sufletul şi credinţa, hotărât nu!

IV.

Inima târgului: Podul Mogoşoaiei

Odinioară ca şi astăzi, Podul Mogoşoaiei, Calea Victoriei, a fost inima, a fost axa în jurul căreia se rotea întreaga viaţă a târgului. Iată de exemplu astăzi, în 1946. Liceanul îşi potriveşte bine şapca pe o ureche şi şopteşte colegului: dăm o raita pe „cale"?

Drăgalaşa midinetá dela Lafayette se uită neliniştita spre ceasornicul din părete: o mai fi oare timp pentru o plimbare pe „cale"?

Iar domnul consilier de curte, pensionar, iese pe poarta clubului, îşi potriveşte cravata în care străluceşte ca o lacrımă o perla, priveşte mulţumit jambierele albe cari acopar luciul pantofilor de lac şi învârtind ştrengareşte bastonul cu cap de argint, porneşte agale pe „cale".

Odinioară, în 1714. Adolescentul de 14 ani sare pârleazul casei părinteşti şi pe furiş da fuga pe „podul Mogoşoaiei", să vada cum orânduesc podarii grinzile şi mai ales cum vânează şobolanii din canalul de dedesubt.

Jupâniţa Maria, alba ca un crin şi dulcę ca o acadea, freamata de nerabdare să iasă mai repede pe „pod", să-şi plimbe malotela (rochia) noua de catifea, pantofiorii de atlas şi fesuleţul roşu cu ciucuri de mătase albastră! (ceftecaic).

Boerul Matei croieşte cu frenezie spinarea vizitiului ţigan, care nu înhama destul de repede roibii de foc ce vor duce în zbor pe „pod" frumoasa butca adusa special dela Viena, sa moara de necaz D-l Ianake, adversarul politic al boierului Matei!...

Şi aşa astazi ca şi odinioară, Calea Victoriei, Podul Mogoşoaiei, a fost inima, a fost axa în jurul căreia se rotea viaţa Bucureştiului.

Sa păşim agale, din gârla şi până afară din oraş pe aceasta renumită strada şi pentru ca lumina să intre

în toate tainele acestei uliţi, sa trecem de data aceasta torţa în mâinile pricepute ale d-lui Gheorghe Crutzescu, care a patruns cu dibacie, cu competenţa şi cu adâncă iubire, în trecutul prafuit al duioasei artere bucureştene. Sub călauza sa şi a lui Ionescu-Gion, priviţi calea Victoriei, priviţi podul Mogoşoaiei de odinioara.

Sa ne amestecam în vălmaşagul uliţei şi cuminte sà o luăm dela capat. Iata palatul coconilor lui Brâncoveanu, pe locul unde e azi piaţa Senatului. Am mai spus, pentru a uni acest palat al domniţei Balaşa cu palatul pe care Brâncoveanu îl construise afara din oraş, pe moşia cumparata dela Mogoşoaia — vaduva serdarului Mogoş — (de acolo vine și numele strazii Mogoşoaia), Brâncoveanu trase cu rigla o linie şi expropie în 1692 terenurile Balacenilor, Zlatarilor şi mulţi alţii, croind astfel strada aceasta, podul Mogoşoaiei. Dar daca pentru posteritate exproprierea mai sus pomenita a fost o fericire, pentru Brâncoveanu a constituit unul din motivele pierzarii lui: plângerile zgomotoase la Poarta a celor expropriaţi.

Ruinele palatului Coconilor, au dăinuit pâna în vremurile noastre, palatul a trecut întâi în posesiunea Bibeştilor, ultimul proprietar fiind Gh. Valentin Bibescu, aviatorul, apoi pela 1890, savantul nostru doftor Babeş îşi instală aci institutul antirabic; apoi locul fu vândut statului care începu să ridice în 1912 cladirea Senatului, rămasă până azi neterminată, tot o ruină, lacaşul şobolanilor şi al vagabonzilor jucători de „barbut".

Să mergem mai departe, sa trecem podul arcuit de lemn ce încăleca aci Dâmboviţa, în faţa palatului Coconilor. Pe mal fete cu poalele suflecate spala rufe, un cârd de raţe sălbatice plutesc pe undele galbui ale râului; faceţi loc! o caleașcă elegantă trece podul: boieroaica se duce să facă o vizită şi dela acest obicei al bucureştencelor de a face vizite cu trăsura, a venit şi numele de „vizitiu" dat conducătorului trăsurii. Vizitiul era numit

înainte mai expresiv „bicigaşi“, mânuitor al biciului, adica.

Iată-ne pe podul Mogoşoaiei urcând dealul spre locul unde astăzi este poşta. Lumea furnica: negustatori ambulanţi, albanezi cu brâuri late bătute în aur şi pietre scumpe, evrei batrâni cu caftane şi bărbi lungi, fete tinere şi frumoase ca în poveşti, lăutari cu cobză şi ţambal; lumea forfoteşte, strigă, râde, se vaită şi cască mai ales ochii. Iată pe stânga o casă mare, aratoasă: este palatul boerului Enăchiţă Vacărescu — casa Cec de astăzi, fostă Prager —. Deşi miezul zilei a trecut de mult, suntem pe 'nserat, din lăuntrul palatului se aude muzică, zgomot de voci, pahare şi farfurii trântite. Masa Văcărescului, masa frumosului bard cu ochi şi inimă de jaratec, nu se sfârşea niciodata, deasemeni nici versurile lui şi nici ispravile lui amoroase. Astăzi, este îndrăgostit de frumoasa Dudescu şi lăutarii bucureşteni cântă:

Enăchiţă Văcărescu
Şade 'n poartă la Dudescu.
Cu antereu de atlas
Moare Doamna de necaz!

Enăchiţă ţinteşte însă repede ochii altei frumoase şi versurile ţâşnesc ca şipotul izvorului:

Amărâtă turturea
Spune, inimioara mea,
Spune,
Ce durere te apune?
Arată ce te munceşte,
Ce boală te chinuieşte!...

In 1790, la vârsta de 60 ani, frumosul şi răscolitorul bard trecu să făurească versuri şi dincolo, în câmpiile Elisèe.

Dar casa aceasta molcuma azi, unde se numără banii —

cecurile, a fost şi teatrul unei cumplite tragedii. Pe treptele ei au pierit scaldaţi în sânge, la 1821, Bimbaşa Sava, căpetenia arnauţilor şi 30 de cavaleri ca Ghencea, Mihalcea şi alţii. Revoluţia lui Tudor Vladimirescu.cazuse şi Bimbaşa Sava venise în casa aceasta, care se transformase în reşedinţa beiului turc Chehaia, sa faca act de supunere. Treizeci de capete fura taiate în acea zi şi zvârlite în strada, acolo unde astăzi magazinul „Sora“ ne îmbie cu sapun, apă de colonie şi alte 1000 de articole...

Dar ce s'a întâmplat? A trecut o butca boiereasca în goana cailor, o grindă depe podul Mogoşoaiei a sărit în sus şi ne-a stropit cu noroi negru, clisos. Sa facem o clipă la dreapta, pe actuala strada Carol, pe uliţa işlicarilor de odinioară. Ce stradă minunata şi ce furnicar de lume; aci este centrul neguţatorilor de „işlic“, de palarii adica. Voiţi sa cumparaţi unul? Dar ce rang aveţi? caci işlicul îl poarta fiecare dupa teapa şi rangul lui. Sunteţi ciocoi, ciocoiaş, neguţator, calemgiu, slugă, sau ce sunteţi? Boerii de pildă purtau un işlic mare, în formă de glob, neguţatorii purtau işlic în patru colţuri şi aşa mai departe.

Ciocoiaşul, boier mic
Poarta işlic cât un mirtic.
Evghenistul, oboroaca
Unde şoarecii se joacă... (Alexandri)

adica, boierul mic are işlicul cât a zecea parte dintr'o baniţa — un mirtic — evghenistul, aristocratul cu alte cuvinte, poarta işlicul mare cât un coş, cât o oboroacă!

Pe uliţa multa lume adunată, o adevarată manifestaţie. Mulţimea priveşte mirată. Sa privim şi noi. Un grup de tineri, cari şi-au făcut studiile în Franţa, „bonjuriştii“, manifestează pentru Franţa, în faţa casei consulului francez ce-şi are reşedinţa aci, în uliţa işlicarilor.

Tinerii cântă în cor un cântec franţuzesc care are refrenul:

Vive le son
Du canon,

dar cum tinerii noştri aveau la bază şcoala grecească, pronunţau pe vârful limbei: „fif le son du canon" şi mahalagii nu înţelegeau ce cânta dar îi numeau „filfisoni", adica nişte apelpisiţi cari cânta fif le son Iata obârşia termenului filfison.

Dupa 1789 — revoluţia franceza — uliţa işlicarilor a devenit uliţa franceza, simbol al dragostei noastre pentru Franţa, dar o suta de ani mai târziu, în 1871, razboiul franco-german, pentru a tempera şi nivela afecţiunile, vechea uliţa a işlicarilor, fosta uliţa franceza, s'a transformat definitiv în actuala strada Carol, cu câte un palarier ici colea...

Lumea fuge îngrozita, manifestaţia s'a risipit, un grup fioros de oameni alearga ca zanatecii şi urla: „Iangân Vaar! Iangân Vaar!" adica: foc, foc! sariţi! apă! Sunt tulumbagii lui Mavrogheni (1787), corpul pompierilor la acea data. Ne-am ales însa numai cu spaima, caci s'a aprins o dugheana mica care a fost repede stinsa.

Dar iata, întâmplarea aceasta ne aminteşte de alta mult mai grozava, pornita tot de aci, depe uliţa işlicarilor, din casa vaduvei Zinca Druganescu, care se afla în locul unde este azi biserica Sf. Dumitru, lânga Poştă. Suntem în 1847, 23 Martie, Sâmbata Paştilor. Coana Zinca este o gospodina straşnica; dinspre cuhnie vine un miros îmbatator de cozonaci, mirezme de miel fript haiduceşte şi arome de sarailie. Coana Zinca are un singur băiat, de 11 ani, dar mare năzdravan. La naşterea lui, se spune, o ţiganca dase cu ghiocul şi proorocise că dolofanul va face odată un pocinog, prilej de mare nenorocire. Aşa dar, în Sâmbăta Paştilor, flă-

caul nostru se juca singur în casă; îşi faurise un pistol pe care-l umplea cu praf de puşcă. Pistolul, spre fericirea băiatului, a luat foc, dar a luat foc şi casa Zincăi, şi casele depe uliţa işlicarilor şi Bucureştiul tot. Este „focul cel mare“ care a durat 3 zile şi 3 nopţi şi a mistuit aproape întreg oraşul la 23 Martie 1847.

* * *

Am tot zabovit cu mersul şi cu gândul urmând firul şi evoluţia uliţei işlicarilor până în zilele noastre. Pentru ca este târziu şi s'a înoptat, eu v'aşi ruga sa primiţi invitaţia mea şi sa coborâm mai departe pe uliţa franceza, strada Carol de azi, să poposim noaptea asta în vestitul *han al lui Manuk,* actualul hotel Dacia.

Au trecut aproape 100 de ani dela moartea lui Brâncoveanu; Curtea Veche s'a paraginit, a ars în 1718, între zidurile ei se adăpostesc doar haimanalele (vestiţii Crai de Curte veche),*) iar uliţa işlicarilor s'a tot întins prin fostele grădini domneşti, spre podul Şerban-Vodă.

Dar iata, am ajuns în faţa hanului. De jur împrejur linişte, neguţatorii işlicari şi-au închis dughenile, strada e pustie; ca o insula de lumină, de zarva şi de viaţa apare hanul în bezna nopţei. Intrăm pe poarta mare dinspre strada Carol de azi şi rămânem uimiţi: parca am fi într'un caravanserai oriental, într'o „fondachi“ (han comercial veneţian), sau într'un „Kaufhäuser“ — casă de comerţ hanseatică —. Iată, un patrulater mare, cu ziduri groase pe dinafară în cari sunt scobite prăvălii, iar pe dinlăuntrul patrulaterului aleargă de jur

---

*) Craii de curte veche — haimanalele —, au fost adunaţi într'o zi de un agă turc care i-a omorât pe toţi deodată. In 1802 un cutremur scutură oraşul şi nărue ce-a mai rămas din Curtea-Veche care astfel dispare cu totul, afară de biserica Sf. Anton din actuala Piaţă de Flori. In chipul acesta s'a mistuit Cetatea Dâmboviţei, istorica Curte Veche. Ipsilanti clădeşte Curtea Nouă, la Mihai-Vodă, dar arde şi aceasta.

împrejur un pridvor cu coloane graţioase; din pridvor dai în nenumaratele odai ce se închiriază cu noaptea. Patrulaterul închide astfel o imensa curte interioara unde zi şi noapte viaţa pulseaza din plin. Zeci de caruţe ale neguţatorilor din toate colţurile ţarei, cai ce ronţaie ovazul, focuri aprinse, rândaşi ce trebaluiesc, oameni în caftane şi cu giubele, femei frumoase cu şalvari, turcoaice cu chipul acoperit şi peste toata zarva şi hărmalaia aceasta staruie uu miros nedefinit de animale, de bucatarie şi de carne fripta.

Dar sa intrăm în camera speciala, pentru oaspeţi deosebiţi, harăzita de hangiu noua. Ce frumos! parca e mai îmbietor decât într'un hotel modern cu calorifer şi cearceaf îndoielnic. O camera micuţă, simplu mobilata, cu o masă de brad, doua scaune şi un divan; camera e spo'ta cu var, miroase a busuioc şi iarba mare, pe paretele dinspre rasarit, o iconiţa şi lumina dulce a unei candele.

Mulţumiţi de camera noastra, sa luam loc la o masa pe pridvor şi la lumina focurilor din curte sa mâncam ceva, caci suntem flamânzi şi obosiţi. Nu veţi face mofturi nadajduiesc şi veţi cinsti cum se cuvine ghiveciul calugaresc, pilaful facut din carne de berbec şi în care bucaţile înoată în grasime, veţi uda bucatele cu vinul auriu de Dragaşani adus într'o carafa de pamânt şi va veţi linge degetele dupa baclavaua lipicioasa şi delicioasă. In timp ce taraful de lautari ţigani îmbrăcaţi în anterie de postav şi cu tichie mica în cap cânta în surdina, în timp ce naiul minunat ne va aduce trilurile în cascadă ale unei fermecatoare „ciocârlii", cu inima înduioşată, cu urechea plecata, să ascultam povestea rostita în şoapta a hanului Manuk.

... era în primavara anului 1808; pe podul Beilâcului, calea Şerban-Voda de azi, lumea adunata privea cum intra în oraş, venind dinspre Giurgiu, un convoi curios. Radvane trase de cai arabeşti, pline cu bogaţii:

covoare de Smirna, mătăsuri de Siria, cosmeticuri, parfumuri şi câte alte frumuseţi. In rădvanul din faţă, tras de opt cai, ca un prinţ din poveşti, subţire ca o trestie, cu păr negru şi ochi de foc, cu mâini de sul-

Hanul lui Manuk pela 1860
(Hotelul Dacia de astăzi)

tană şi voce de violoncel, Manuk-Bey, neguţător armean îşi făcea intrarea în Bucureşti. Alaiul lui Manuk poposi pe cheiul gârlei, pe dărâmăturile unei părţi din vechea Curte domnească. Ca din vis, în câteva luni, Manuk ridică aci un han (hotelul Dacia de azi), care ajunse repede obiectul de atracţie şi admiraţie al întregului Bucureşti. Petrecerile lui, vinurile lui, cuceririle lui, dar mai ales intrigile şi uneltirile politice ale lui Manuk, au făcut să vorbească întreaga Europă de dânsul, astfel

încât într'o buna zi, cu acelaşi alai, Manuk parasi Bucureştiul şi lua drumul Parisului.

Palatul lui Manuk, din Rue Verneuil, întrecu repede în frumuseţe şi fast chiar vechile aşezari aristocratice ale batrânului Paris, iar ţesaturile politice ale lui Manuk l'au pus în umbra chiar pe Fouché; la o serata însa, prefectul Parisului i-a şoptit discret lui Manuk-Bey cá Sublima Poarta a cerut lui Napoleon I extradarea sa...

Era o zi rece de iarna; ceaţa estompa silueta Parisului. Pe o strada îngustă o încurcatură de circulaţie: convoiul lui Manuk parasea — spre regretul tuturor — Parisul şi împiedica circulaţia pe strada, astfel încât caleaşca în care se gasea frumoasa şi renumita prezicătoare M-selle Lenormant, se găsi imobilizată. Manuk sari curtenitor din radvanul lui, sărută mâna încântătoarei carturarese şi o ruga — aşa, pâna se descurca drumul — sa-i ghicească în palma. Ochii de migdala dulce ai domnişoarei Lenormant, aţintiră ochii cu reflex de păcura încinsă ai lui Manuk, îşi plecă apoi graţios capul şi spuse: — „regret, dar trebuie sa-ţi dau o veste tristă: de azi într'un an, vei muri asasinat de cineva din apropierea D-tale".

Manuk izbucni în râs, scoase din deget inelul său cu briliantul celebru, care se spune lumina şi noaptea, îl potrivi în degetul fermecătoarei cărturărese şi-i răspunse: — „sunt atât de sigur că prezicerea D-tale nu se va îndeplini, încât îţi las acest inel ca zălog, voi veni peste 10 ani să te văd şi să mi-l iau înapoi".

Apoi s'au despărţit, fiecare porni spre destinul lui. Manuk în Rusia, la Petrograd. Cuceri şi aci oraşul iar după un an, exact în ziua în care urma să se împlinească profeţia, dădu un bal grandios în palatul lui, pe malul Nevei. Dimineaţa, avusese loc un pescuit pe Neva îngheţată. In copca făcută în ghiaţă, Manuk alunecă şi ar fi pierit în valuri dacă sluga lui credincioasă nu l'ar fi scăpat la timp. Un minut înainte de

miezul nopţei, în faţa invitaţilor, Manuk se ridică cu paharul de vin în mână şi rosti: „In sănătatea incomparabilei D-re Lenormant a cărei prevestire, din păcate, vedeţi bine, nu s'a împlinit!“

Duse cupa la buze şi se prăbuşi mort, otrăvit de sluga lui credincioasă, cumparată pentru a-l otravi în seara aceia şi în chipul acela ...

In curtea hanului Manuk, focurile s'au stins, zarva s'a domolit, bătrânul lăutar a adormit cu naiul în mâna. In depărtare un lătrat stingher de câine, apoi vocea ştearsă a caraulei: „cinee-i? Stai!“ Peste oraşul aţipit, singură luna, bună şi ocrotitoare vegheaza...

Sa mergem la culcare.

* * *

Pentru a lua înaintea arşiţei, am pornit de dimineaţa. Am trecut de piaţa Sf. Gheorghe, ne-am ferit de tramvaiele şi automobilele ce roiesc aci şi iată-ne în faţa Spitalului Colţea, pe grilajul caruia se gaseşte o piatra în care stau săpate cuvintele: „Aci a fost turnul Colţei“. Piatra ca şi cuvintele sunt astupate astăzi de covoarele vânzatorilor câmpulungeni. Pe partea opusă spitalului Colţea, se vede o clădire veche care poartă însă urmele unei trecute frumuseţi; cu turnuleţe la colţuri, cu o seră de flori ale cărei geamuri sparte sunt acoperite cu reclame de Borvis, iar pe frontonul cladirei stă scris Banca Crisoveloni, firmă ce batjocoreşte parcă emblema aurită, domnească, a familiei Şuţu, emblema prinsă între canaturile celor două porţi de fier. In faţă, după cum ştiţi, perspectiva ultra modernă a noului bulevard Brătianu.

Dar vă rog, scuturaţi-vă, frecaţi-va la ochi, aţi visat de bună seama, noi suntem în 1800 şi amintiţi-vă, noaptea asta am dormit în hanul lui Manuk; aţi avut de bună seamă numai o viziune a ceeace va fi acest colţ al Bucureştiului peste 150 de ani, în 1946!

Iată, suntem în 1800, in piaţa Sf. Gheorghe, iată Lipscanii cari foiesc de neguţători ambulanţi, iată podul Târgului de Afară, Calea Moşilor.

S'a făcut cald, să ne oprim şi să luăm din coşul de nuele frumos bătut cu ţinte de alamă, un „bidji-bidji" — o lumânare groasă de rahat amestecat cu nuci — şi să bem un pahar de bragă rece (zeamă de mei îndulcită cu zahăr); pentru această delicioasă răcoreală vom da turcului cu şalvari şi mintean colorat, o monedă de 5 parale.

Dar priviţi, ce frumos! Pe stânga străzii Colţea, un palat ca din o mie şi una de nopţi: Palatul lui Vodă Şuţu, cu linii frumoase, senine, iar în spate parcul care se tot duce în dosul actualelor statui, până în podul Mogoşoaiei, Calea Victoriei. Iată geamlâcurile cu flori exotice, nu geamurile căptuşite cu reclame de Borviz cum aţi visat adineauri, iată în grădină păuni, fazani, pelicani, cocori şi berze; iată bazinul cu apă ţâşnitoare copiat aidoma după Versailles; iată de o parte şi alta a porţii monumentale, doi arnăuţi cu fustanele albe şi mintene împodobite cu găetane de aur, fesuri cu ciucure aurit şi încălţaţi cu cipici de piele roşie, iar la brâu fiecare cu câte două iatagane cu mânerele de abanos încrustat cu pietre preţioase.

Iată ce vedeau şi nu se mai săturau, bucureştenii fericiţi ai leatului 1800!

Cum trece timpul! Peste drum, în frumosul şi unicul turn al Colţei, ceasornicul cel mare, minunea bucureştiului, a bătut de 9 dimineaţa. Să facem mâna streaşină şi să privim bine turnul, biserica şi bolniţa Colţei.

. . „În anul Domnului 1715, Spătarul Mihai Cantacuzino, dintru a dumisale dreaptă agoniseală, a făcut pe locul fericitului întru pomenire Radu Colţea, *) biserică,

---

*) Dela numele stăpânului locului, Radu Colţea, de acolo vine numele de Colţea.

bolniță pentru tămăduirea fraților noștri cei săraci cari pătimesc de boale, înconjurare de zid și turn.. ", astfel glăsuia inscripția dărâmată odată cu turnul la 1888.

Și așa s'a născut acum 230 de ani, Spitalul Colțea, biserica și turnul Colțea. La ridicarea acestui măreț turn al Colței, au pus umărul și priceperea și soldații nefericitului rege suedez Carol XII-lea, învins la Pultava și pribeag la Bender.

Cu durere în suflet, noi cei de astăzi, purtăm numai amintirea turnului, dar străbunii noștri îl iubeau cu pasiune, cu dragoste și nețărmurită admirație: înalt? da, cât turnul Colței; frumos? da, ca turnul Colței; statornic? da, cât va dura turnul Colței! Așa se spunea pe atunci...

Ah, statornicia orânduirilor omenești!, în anul 1802 la 26 Octombrie, ora 7 din zi, „s'au cutremurat pământul foarte tare în București, coajă pământului se încrețea și din lăuntru apă puturoasă de pucioasă scuipa, și se dărâmau clădirile cele mari și însemnate, și turlele bisericilor se năruiau" astfel ne povestește „Cutremurul cel mare" din 1802, istoriograful Dionisie Eclesiarhul.

Bietul turn al Colței nu a scăpat atunci nici el nevătămat, clopotnița cea vestită s'a prăbușit cu ceasornic cu tot, turnul însă a rămas în picioare. Au pus bucureștenii mână dela mână, ban lângă ban, și dragul lor turn a fost refăcut pela 1843 (domn fiind George D. Bibescu), dar clopotul tot în curtea spitalului a rămas, astfel că ajunsese de pomină:

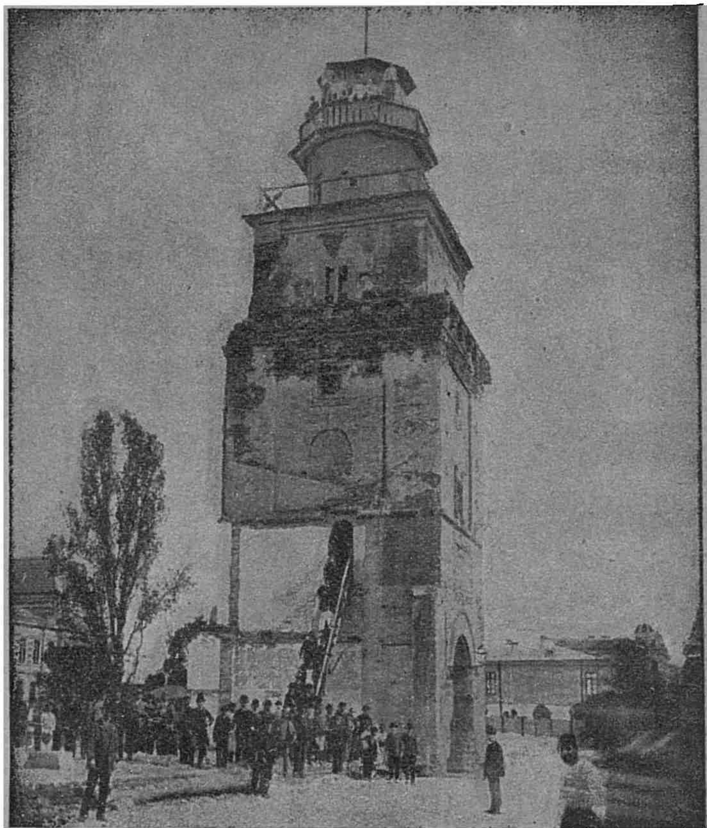
— Te împrumut, dar ce-mi dai amanet?

— Clopotul Colței!

— Ce avere a rămas după moartea răposatului?

— Clopotul Colței!

Ceeace nu a putut distruge cu totul cutremurul din 1802, a izbutit lipsa de iubire a trecutului a câtorva bărbați de stat — nu le voi spune numele — în 1888, când cu o frenezie demnă de o cauză mai bună, câțiva

Turnul Colței în 1888
(anul dărâmărei)

oameni au pornit o înverşunata luptă împotriva bătrânului turn, împotriva bisericei şi a spitalului Colţea. E vechi, e urât, e mâncat de vremuri şi de egrasie, trebuie să-l darâmăm, să ne modernizăm, astfel glăsuiau amarnicii criticaştri, molipsiţi pe semne de campania ce se ducea la aceiaşi dată la Paris pentru dărâmarea turnului Eiffel. Dar în apărarea operei inginerului Eiffel, a sărit atunci întreg Parisul, mai ales poetul care a clamat tuturor:

... cette tour immense
Qu'au Champs-de-Mars Eiffel planta,
C'est un art nouveau qui commence!

În apărarea nefericitului nostru turn însa, nici un poet nu şi-a acordat lira, astfel încât într'o zi trista a anului 1888, din turnul Colţei nu a mai rămas decât amintirea!

Pentru că bisericuţa şi spitalul Colţea au scăpat atunci de urgie, pentru că astăzi se vorbeşte din nou de „modernizarea capitalei", cu modestie îndrept în acest moment o fierbinte rugă aceluia care în aceste grele vremuri priveghează zi de zi, la nevoile urbei noastre, mă adresez primarului nostru: gândiţi-vă bine înainte de a darâma, clădiţi dar nu dărâmaţi, gândiţi-va ca vârful târnăcopului ce se înfige într'o cărămida veche, se înfige uneori în carnea noastră, în sufletul nostru, în amintirea noastră, şi odată cu pulberea mozului se împrăştie în cele patru vânturi ceva din noi, din viaţa noastră, din trecutul nostru scump.

Ciuma

Dar ce-aţi făcut, aţi intrat în bolniţă, în curtea spitalului Colţea, în micile chilii unde au fost aduşi primii ciumaţi. Fugiţi repede, departe, cât mai este timp; molima vine,

cutropeşte şi nu iartă pe nimeni care-i iese în cale, fugiţi, ascundeţi-vă, urgia urgiilor vine, iat-o!

12 Decembrie 1812. Vodă Caragea intră în Bucureşti cu un alai triumfal, în sunetul surlelor, tobelor şi al clopotelor. Dar clopotele cari trebuiau să vestească bucuria, au fost dangătul funebru ce a vestit Bucureştiului începutul unei domnii negre, începutul celui mai năpraznic calvar prin care a trecut capitala noastră: ciuma lui Caragea.

La 13 Decembrie 1812, 24 de ore după înscăunarea Domnului, ciuma izbucneşte, adusă dela Ţarigrad de suita lui Caragea şi 90.000 de suflete româneşti au plătit acest greu început de domnie.

Molima se întinde cu repeziciune, casă după casă este prinsă, Bucureştiul este pustiit, iar fugarii cari aveau ciuma intrată în hainele lor, duc năprăznicia şi ţăranilor dela ţară. Bucureştiul este o hecatombă înfiorătoare de cadavre şi durere.

Oraşul este învăluit într'un nor galben şi acru de fum, fumul bălegarului care arde în curţile boereşti ca să apere de molipsire. La poarta curţilor, se afla instalată un fel de gheretă de lemn în care „pazarhidanul" — adică cel însărcinat cu târguielile hranei — purifica totul prin fum şi în hârdăul cu apă şi oţet, şi tot aci stăteau oamenii de strajă cari împiedicau intrarea oricui în curţile boereşti.

Dar restul oraşului? Un val de groază şi nebunie stăpânea pe toţi, instinctele primare erau deslănţuite şi nimeni nu se gândea decât la propria lui salvare. Mai cumplită decât boala, a fost molima cioclilor, a acelor nelegiuiţi organizaţi în bandă, cari se ocupau cu strângerea morţilor şi ducerea bolnavilor la câmpul ciumaţilor din Dudeşti. Tâlhari scăpaţi din puşcărie, beţivi, crai de curte veche, mai toţi vindecaţi de ciumă şi deci fără frică de ea, cocoţaţi într'un car cu boi, cu o năframă roşie la gât, intrau din casă în casă, jefuiau

haine, argintărie, ce bruma avea fiecare, înfigeau cârligul prăjinei în bieţii bolnavi, smulgeau copilul dela pieptul mamei, sfâşiau soţia sub ochii înebuniţi de groază ai soţului. Rare ori bolnavul ajungea cu viaţă la câmpul ciumaţilor; o măciucă trasă peste moalele capului termina într'o clipă ceeace bolii îi trebuia 2—3 zile. Un cioclu raportează seara ipistatului: în cutare stradă am cules 15 morţi, dar nu am putut îngropa decât 14, pentru că unul a fugit şi nu l'am putut prinde!..

Prin curţile bogaţilor, cioclii aruncau zdrenţe dela ciumaţi, pentru a întinde molima. La malul Dâmboviţei, o femeie înebunită fuge ţinând strâns în braţe singurul copil ce i-a mai rămas, o fetiţă de 2 anişori. Bărbatul, parinţii, ceilalţi copii muriseră cu o zi înainte. Femeia fuge, fuge dealungul apei, dar deodată poticneşte şi cade la pământ, copilul îi scapă din braţe: boala o cuprinsese şi pe dânsa, uimele apăreau la subţiori. Nefericita se târăşte până la marginea apei şi scuturată de febră, bea, bea apa murdară şi moare. Copilaşul plânge singur pe mal, dar deodată un vultur mare pleşuv, al doilea soi de cioclu în acele cumplite vremuri, coboară din înălţimi şi-şi înfige ghiarele în trupul fraged al copilei, apoi se pierde în norul galben-acru care învăluia oraşul...

Dar ca multe alte nenorociri cari s'au abătut asupra capitalei noastre şi această bubă neagră a trecut. Din ea a rămas doar amintirea şi tristeţea încrustată în poezia populară:

O clonţată 'nveninată,
Cu pielea pe trup uscată
Şi cu părul despletit,
Tot cu şerpi împleticit!

Plină-i ţara, mult e plină
De scaeţi, de mărăcină.
Unde-s tufe prin potici,

Sunt morminte de voinici;
Unde-s tufele mai dese,
Mormânturi de jupânese;
Unde-s tufele mai rari,
Mormânturi de fete mari;
Unde-s tufele mai vii,
Tot morminte de copii!

V.

Bucureştii în prag de veac nou

Casa Oteteleşeanu

In hruba trecutului, feştila facliei începe a pâlpâi, e pe terminate, să ne grabim deci şi înapoi pe „cale", pe podul Mogoşoaiei. Am eşit în piaţa teatrului de azi; piaţa e pustie, iar din înălţimea lui ameţitoare palatul telefoanelor râde sarcastic de jalnicile ruine ale Teatrului Naţional. Dar noi, să luminăm bine trecutul şi sa vedem ce a fost aci odinioara, acum 100 de ani.

Iata, în piaţa teatrului muscalii. Aliniate la milimetru 10—15 trăsuri elegante, încăpătoare, cu perne albastre moi, cu cai de foc, numai tremur şi nerv. Iata-l pe Mişca, birjarul cu Nr. 1, iată-l pe Igor, pe Ivan, pe Fedoşca, toţi birjari din Moscova, adică oameni cari aşteptau cu trăsurile lor clienţii, în piaţa Bursei din Moscova; ori cum Bursă pe ruseşte înseamnă Birja, birjari s'au numit şi acei cari aşteptau cu birja pe piaţa. Cine ar putea descrie farmecul unei plimbari în trapul cailor, sub teii şoselei Kiseleff, la Flora, la Fronescu sau la Herăstrău! Astazi, ei au murit cu toţii . . .

Ştergeţi cu mâna actualul modern palat al telefoanelor şi priviţi faţada albă, odihnitoare a casei Oteteleşanu, dispărută acum vreo 20 de ani.

1860. Serata de gală în saloanele vornicului Iancu Oteteleşanu. Trasurile trag la scară şi tot ce are Bucureştiul mai elegant, mai frumos, mai spiritual, se adună în casa primitoare a Oteteleşenilor. Odăi fastuoase, policandre cu sute de lumânări, mese de mahon, fotolii aurite, colţuri discrete ocrotite de palmieri, iar în spatele casei o terasă cu vederea spre superbul şi secularul parc Oteteleşanu.

Vioara vrăjită a lui Wiest îşi plimbă acordurile, topeşte rezervele şi te face să pluteşti în deliciile valsului, cadrilului şi lancier-ului . . .

Dar casa Oteteleşanu ascundea în fastul şi splendoarea ei, o discreta dramă de iubire, pe care numai timpul şi moartea au liniştit-o. In 1876 Iancu Oteteleşanu trece în cele veşnice; frumoasa casă din Bucureşti devine sediul unui club, iar apoi berăria Terasa Oteteleşanu cutropeşte cu mirosul acru al cafenelei saloanele unde odinioară domneau numai arta şi bunul gust. Celălalt frumos palat al lui Oteteleşanu, domeniul de lângă Bucureşti, dela Magurele, adăposteşte azi o şcoală normala de fete. Câteodată, o codană priveşte cu mirare palatul, lacul şi parcul şi-şi aminteşte de versurile lui Eminescu, scrise în acest parc:

Stă castelul singuratic
Oglindindu-se în lacuri
Iar în fundul apei clare
Doarme umbra lui de veacuri...

In timp ce poeţii, literaţii, pictorii şi muzicanţii se adunau la o cafea pe Terasa Oteteleşanu, dinspre străvechiul parc, în serile de vară răsunau vocile lui

Leonard,
Făt frumos ca din poveşti
Rege al operetei noastre
Vrajitorule, tu eşti!

sau vocea Floricăi Florescu. Astăzi, ecoul casei Oteteleşanu este astupat de vocea multiplicatorului automat telefonic, iar bătrânii copaci ai parcului zac trântiţi la pământ.

Palatul Rêgal

Să ţinem făclia sus şi mergând un pas mai departe pe podul Mogoşoaia, să luminam, să proiectăm o ultimă fâşie de lumină asupra trecutului palatului Regal.

... glăsuieşte legenda: din ordinul domnului Mavrocordat, pela 1795, Mitropolitul Antim Ivireanu, învinuit de răzvrătire, este caterisit şi sub paza stolnicului Iordache Colfescu este trimis în surghiun, în Turcia. La Dunăre însă, Colfescu a dat poruncă turcilor să-l arunce pe Antim Ivireanu în apă, să termine mai repede cu dânsul. Inainte de a muri, se spune că Mitropolitul l'a blestemat pe Colfescu ca pulbere să se aleagă din familia şi averea lui. Şi aşa s'a întâmplat, aşa se face că toată averea s'a irosit şi în ziua de 14 August 1812 ultima rămăşiţă din bunurile Colfeştilor, casa mare din Podul Mogoşoaiei, trece în schimbul a 45.000 taleri, în proprietatea tânărului boier, stolnicul Dinicu Golescu. Casa are un singur cat, este situată la capătul oraşului, lângă biserica Kretzulescu, iar frumoasa grădină coboara în vale, spre Câmpineanu. Sub casă, pivniţe boltite unde buţile cu vin stau aliniate în ordine şi la răcoare.

Ziua inaugurărei sosi. Odăile erau pline de boieri îmbrăcaţi felurit; în sala de biliard — prima la noi în ţară — toţi căscau gura la goana bilei de fildeş pe verdele postavului; sala de mâncare mare, 40 de locuri la masă. Marele ban Radu Golescu — tatăl lui Dinicu Golescu — impresionat de mărimea casei spuse:*)

— Frumos salon fătul meu! Dar cum îl vei lumina?

*) Ulysé de Marsillac.

— Tată, eu clădesc pentru viitor şi pentru viitorime, răspunse profetic Dinicu Golescu.

In 1832, casa Golescu este vândută statului, iar în 1838 destinul se împlineşte: casa este transformată în Palat Domnesc, de Alexandru-Vodă Ghica. „Palatul", nu era pe atunci decât un simplu corp de case dreptunghiular, cu un singur cat, în care una din camere a fost hărăzită drept sală a Tronului.

Dar în această modestă casă-palat s'a frământat şi s'a dospit istoria ţării noastre timp de un veac. Priviţi! O serată strălucită în care marele artist Liszt vrajeşte asistenţa; iată în 1842 mazilirea lui Alexandru Ghica şi urcarea pe tron a lui Gh. Bibescu; iată ziua de 13 Septembrie 1848 când palatul domnesc şi Bucureştiul întreg este zguduit de epocala întâmplare din Dealul Spirei, o companie de pompieri români ţine piept năvalei a 25.000 de turci; iată ziua de 26 Iunie 1849 când penultimul Domn pământean, Barbu Ştirbei, se instalează în palat; iată în sfârşit ziua fericită de Mai 1859 în care Alexandru Ion Cuza, alesul celor două principate, intră în vechea casă a Goleştilor.

Iată noaptea tragică de 11 Februarie 1866. Când ceasurile bătură de două ori, regimentul de artilerie dela Malmaison, cu roţile tunurilor înfăşurate în fân şi cu copitele cailor învelite în cârpe, se orânduieşte în jurul palatului. O jumătate de oră mai târziu, actul de abdicare a lui Cuza era iscălit în dormitor, pe spinarea căpitanului Pillat. In noaptea friguroasă de Februarie, sub ropotul ploaiei, o umbră părăsea palatul din podul Mogoşoaiei; ultima filă din prima carte a destinului ţării noastre se încheia.

In lumina biruitoare a zilei de 10 Mai 1866, trăsura care aducea pe domnitorul Carol I, se oprea în curtea palatului.

— Ce este căsuţa asta? întrebă tânărul principe.

— Acesta este palatul Altelei Voastre, fu raspunsul.
In clipa aceasta, în casa Goleştilor, se scria prima fila din a doua carte, din hrisovul cel mare al destinului ţarii noastre.

Ca şi orizontul ţării, înfaţişarea palatului, *regal* de data aceasta, se luminează, se înfrumuseţeaza: săli noui se adaugă, draperii bogate, gobelinuri şi tablouri de mare preţ sunt aninate pe pareţi, policandre aurite, oglinzi mari şi sobe monumentale; numai bătrâna şi fermecatoarea gradină dinspre Câmpineanu rămâne aceiaşi.

Nisipul din ornicul timpului se scurge însa neîncetat, necruţător.

1914, — toamna. Maurul şi-a făcut datoria, Maurul poate să plece! Când frunzele veştede acopereau pamântul, o filă îngălbenită se desprinse din calendarul palatului din podul Mogoşoaiei, fila aceasta însă va ramâne prinsă cu chenar de aur în albumul oraşului Bucureşti!

14 August 1916, — Sub zidurile palatului, o mulţime imensă în mijlocul căreia, noi vrâstnicii de astăzi, tinerii de atunci, ne lepădam hainele de studenţi şi înfriguraţi, cu ochii aţintiţi spre zarea albastrie a Carpaţilor, porneam spre marea înfăptuire, spre fundalul pe care s'a pictat apoi cu litere de jertfă, fresca Marei Epopei a Destinului ţării noastre ...

In hruba timpului ce a trecut, flacăra torţei lumineaza o ultimă şi sângeroasa viziune: 23 — 24 August 1944. In bezna şi vălmăşagul adăpostului antiaerian, o ştire îngrozitoare este şoptită din gură în gură: arde calea Victoriei; teatrul Naţional, Ateneul, Palatul Regal sunt în flăcări!

Inebunit, am eşit afară. Un spectacol de apocalips: pe un uriaş rug păgân, Bucureştiul aducea ultimul sacrificiu, adauga o ultimă încrustătura pe răbojul suferinţelor trecutului. Şi vrerea Celui ce conduce toate, a

hotărât ca această ultimă durere sa fie tăiată în carnea cea mai sensibila a corpului bucureştean, în carnea bătrânului şi scumpului nostru pod al Mogoşoaiei. Limbile de foc înconjurau trupul „căiei", băşicau pielea străzii, calcinau secularele ei oase, mistuiau modestele ei vestminte şi se îndreptau năprasnic spre inima ei, spre Palatul Regal.

Ingrozit alerga bucureşteanul prin ploaia de scântei, prin fumul înecăcios, printre grinzile ce se contorsionau în spasmele morţii. Şi în fuga nebună, în fuga disperării, bucureşteanul s'a oprit înmărmurit; cu mâna şi-a apăsat bătaile zmintite ale pasărei din coşul pieptului şi printre lacrimi, un zâmbet a mijit, zâmbetul s'a transformat într'un rictus sarcastic iar acesta într'un strigat de victorie, de mulţumire şi de nădejde. Ridicând ochii către văzduhul sângeriu, bucureşteanul se adresa monstruosului vultur negru: zadarnic arunci tu samânţa distrugerii, curând te vei prăbuşi. Priveşte! Şi cu degetul triumfător bucureşteanul arăta minunata viziune: în vâlvătaia de foc şi scântei, din mijlocul înfiorătorului holocaust, albe şi aeriene dar masive şi de nezdruncinat apăreau măreţele noastre edificii culturale: Fundaţiunea Univ. Carol I, Palatul Regal şi Ateneul Român.

Şi în acest miracol, în acest semn indelibil al destinului, noi bucureştenii am descifrat odată mai mult, vremelnicia încercarilor şi statornicia aşezărei noastre în strabuna bucură Dacă.

* * *

In tainiţele trecutului, am ajuns la capătul culuarului, lumina zilei pătrunde biruitoare; să stingem făclia şi cu grijă să aşezăm greaua lespede la loc...

Pe malul Bosforului va continua să zâmbească pictura oraşului Constantinopol; în faţa străvechiului Ierusalim vor continua să îngenunche pelerinii tuturor credinţelor; pe Canal Grande la Veneţia ploaia va continua să

bată în marmura minunatelor palate; New-Yorkul ca un moloh insaţiabil, va continua să înghită zbuciumul celor 11 milioane de locuitori, iar Parisul va continua deapururi să fie creerul întregului univers.

Dar şi aci, în şesul monoton al Dunărei, atâta timp cât o inimă românească va bate, va continua să existe icoana scumpă a celui mai frumos oraş din lume, icoana împurpurată a oraşului meu, a oraşului nostru, a dragului şi nepieritorului Bucureşti.

Iar aci aproape, dincolo de podul Beilâcului, dincolo de uliţa lui Vodă-Şerban, va continua să trăiască o stradă strâmbă, bolovănos pavată, cu case mici sărăcăcioase, o stradă cu iz de vremuri apuse, o stradă tăcută şi tristă, dar răscolitoare şi tumultuoasă ca un ghiers, ca o romanţă, ca un marş răsunător de victorie; este strada unică în univers, este strada cea mai frumoasă, cea mai dreaptă şi cea mai minunată din lume: este uliţa copilăriei mele, este uliţa copilăriei noastre, este uliţa deapururi inegalabilă a noastră, a tuturora!

Bibliografia Lucrărilor cercetate

Alecsandri Vasile. Poesiele populare ale Românilor, Buc. 1866.
Baksici (Petru Bogdan). Călătoria în 1640.
Bolliac Cezar. Mânăstirile din România, 1862.
Cantemir. Intâmplările Cantacuzinilor şi Brâncovenilor. (Ed. Acad. Române).
Carmen Sylva. Bucarest, în Les capitales du Monde (Hachete, Paris).
Caselli D. Cum au fost Bucureştii odinioară (Universul).
Costescu George. Bucureştii Vechiului Regat (Universul 1944).
Crutzescu Gheorghe. Podul Mogoşoaiei (Socec).
Ghica Ion. Scrisori către V. Alexandri.
Gane C. Trecute Vieţi de Doamne şi Domniţe (Universul, Buc.).
Haşdeu B. P. Limba slàvă la Români (1869).
Haşdeu B. P. Cuvinte din Bătrâni.
Hurmuzake. Documente privitoare la Istoria Românilor.
Ionescu Gion. Istoria Bucurescilor (1899).
Ionescu Gion. Doftoricescul meşteşug în trecutul ţărilor române (1892).
Ionescu Gion. Portrete istorice (1894).
Iorga N. Contribuţiuni la Istoria Munteniei (1896).
Iorga N. Călători, Ambasadori şi Misionari în ţările noastre. (1899).
Iorga N. Istoria Bucureştilor (1939).
Ionescu Gr. Bucureşti — Ghid istoric şi artistic (1938).
Ionescu G. Nica. Dacia Samscrită — Origina Preistorică a Bucureştilor (1945).
Marsillac Ulysse de. Guide de Bucarest.
Odobescu Al. Istoria Archeologiei (1877).
Panu Anton. Memorabilul foc de la Bucureşti (1852).
Pappazol-Colonel. Istoria fondărei oraşului Bucuresci.
Pelimon Al. Bukur, istoria fondărei Bucurescilor (1858).
Rosetti D. Radu. Odinioară... (1942).
Severeanu C. D. Dr. Din Amintirile Mele, Două volume, 1930.
Samarian Gh. Pompei Dr. Ciuma (1932).
Samarian Gh. Pompei. Dr. Medicina şi Farmacia în Trecutul Românesc, Trei volume (1938).
Ureche V. A. Istoria Românilor.